

Е.П. Семенюк¹, Я.В. Котляревський², С.І. Князєв³, О.В. Мельников²

¹ ДВНЗ «Національний лісотехнічний університет України»,
вул. Генерала Чупринки, 103, Львів, 79057, Україна, +380 32 239 2798, lisfilos@ukr.net

² ДННУ «Академія фінансового управління»,
бульв. Дружби Народів, 38, Київ, 01014, Україна, +380 44 277 5115, e_research@ukr.net

³ Відділення економіки НАН України,
вул. Володимирська, 54, Київ, 01030, Україна, +380 44 239 6646, ksi@nas.gov.ua

ЕКОНОМІКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ: ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОНАУКОВОГО КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ



Система категорій сучасної науки як цілісного організму має більш-менш чітко визначену структуру. Найвищі її щаблі — це філософські та загальнонаукові категорії, дещо нижче розташовано шар регіональних категорій. А у фундаменті цієї піраміди лежить численна множина спеціальнонаукових категорій. Відповідно, доцільним є виокремлення основних категорій економіки інформаційної сфери та структурування відповідних характеристик. Водночас автори роблять спробу точніше визначити, що взагалі являють собою спеціальнонаукові категорії як особливий клас пізнавально-методологічних форм. З урахуванням важливості соціальних функцій економіки інформаційної сфери і перспектив її розвитку автори спробували дослідити її особливості, специфіку об'єкта, предмета, засобів, а також розгалуження її поняттєво-категоріального апарату.

Ключові слова: інформаційна сфера, інформаційна продукція, соціальні комунікації, інформаційна безпека.

Нинішній етап розвитку світового соціуму одержав у науковій літературі різні назви — постіндустріальне суспільство [1–6], інформаційне суспільство [2, 7], третьої хвилі [8]. В усіх цих концепціях увага акцентується на зміні структури економіки та пріоритетів її розвитку. Дослідники сходяться у тому, що інформація і знання — це основний ресурс суспільно-економічної формації, процеси утворення якої простежуються з другої половини ХХ ст. Якщо сировина була основним ресурсом доіндустріального суспільства, а капітал — індустріального, то постіндустріальне суспільство має принципово новий основний ресурс — інформацію і знання. Якщо доіндустріальне суспільство було засновано на ручній праці, а індустріальне — на машинній, то постіндустріальне

суспільство формується під впливом інтелектуальних технологій. Якщо капітал і праця — це підґрунтя індустріального суспільства, то інформація і знання — постіндустріального. Дослідники наголошують, що продукти і товари, вироблені в постіндустріальному суспільстві, є втіленням наукового і технологічного потенціалу, заснованого на знаннях.

Підтвердженням цього, на думку відомих економістів, соціологів і філософів, є те, що на межі ХХ—ХХІ ст. головним чинником економічного зростання більшості економічно розвинутих країн була не матеріальна, а інтелектуальна складова — інформація і знання людини, які в кінцевому підсумку спричинили зростання продуктивності праці і перетворились на визначальний фактор економічного розвитку в сучасних умовах. У той же час посилилася економічна нерівність як між різними державами, так і між певними прошарками

населення окремих країн [9]. Категорії *економіка знань* або *економіка, заснована на знаннях* (буквальний переклад англійського *knowledge-based economy*) одержали широке розповсюдження з кінця 1990-х рр. і значною мірою пов'язані з утвердженням нових пріоритетів у економіці й політиці провідних західних країн. До економіки знань традиційно відносять три основні сфери: дослідження й розробки, освіти і навчання, що сприяють формуванню людського капіталу, інформаційно-комунікаційні технології. При цьому уявлення про зміст категорії «економіка знань» розвивається на базі усвідомлення необхідності формування соціально справедливого суспільства, значущості науково-технічного фактора в процесі економічного зростання, розкриття сутності інформації і знань [10; 11, с. 41–86].

Усе це робить актуальним вивчення ринку інформації, інформаційної економіки. У вузькому значенні *ринок інформації* — це сфера формування попиту та пропозиції на інформацію з боку виробника, продавця та покупця та їх сукупна діяльність з організації відтворення інформації. У широкому ж значенні — це сукупність соціально-економічних, організаційних і правових відносин, норм та інститутів, спрямованих на забезпечення неперервного процесу відтворення та ефективного використання інформації, інформаційних технологій, товарів і послуг [12; 13, с. 26]. Відповідно, формуються властивості *інформаційної економіки*, зокрема, такі як мережевий характер економіки та суспільства, глобальний характер розвитку світу, інформаційна асиметрія тощо, входять в обіг нові поняття для позначення інструментів взаємодії, які при цьому формуються (наприклад, електронні гроші, електронні біржі та ін.). Саме завдяки цьому виникли поняття «інформаційна економіка», «ринок інформації», «мережева економіка». Тут варто нагадати слова А. Ейнштейна й Л. Інфельда: «Наука змушує нас створювати нові поняття, нові теорії. Їх завдання — зруйнувати стіну суперечностей, яка часто заступає дорогу науко-

вому прогресу. Всі істотні ідеї в науці народилися в драматичному конфлікті між реальністю і нашими спробами її зрозуміти» [14].

Слід особливо відзначити винятковість наукової і навіть загальносоціальної ролі вихідної, у даному випадку, категорії інформації. Вже давно доведено, що вона впевнено увійшла до першої десятки основних категорій науки. Доба науково-технічної революції закономірно перетворила другорядне колись поняття (поряд з такими як *система, структура, функція, модель*) у *загальнонаукову категорію* [15, 16]. Справді, категорія інформації та відповідний загальнонауковий підхід до пізнання дійсності знайшли своє незамінне місце у дослідженні найрізноманітніших явищ природи, суспільства, людини і її мислення, знання, врешті-решт, самої науки, а також у соціальній практиці. Природно, що на базі поняття інформації (а також інших загальнонаукових категорій) багато спеціальнонаукових дисциплін генерували свої специфічні поняття, в тому числі й категоріальні. Економіка інформаційної сфери є одним із проявів цієї помітної тенденції у поступі сучасної науки. Тобто, *економіка інформаційної сфери* — це суспільно-економічні відносини, що виникають з приводу взаємодії держави (уповноважених нею органів), суб'єктів господарювання та окремих осіб щодо створення, поширення та споживання інформаційної продукції, отриманої шляхом опрацювання структурованої та неструктурованої інформації як базового відновлюваного ресурсу.

Важливо, що інформація і знання дедалі більше сприймаються не лише як новітні ресурси розвитку людського суспільства, а й як складові певної сфери — інформаційної, що впливає на соціум та окремих осіб, змінюючи традиційні межі та принципи суспільних відносин, а відтак вони потребують наукового аналізу для вироблення ефективних засобів управління й регулювання. Ця особливість пояснює необхідність теоретичного осмислення принципів існування інформаційної сфери

та її категоріального апарату, адже ці феномени виступають критеріальними ознаками позиціонування певної країни у міжнародному середовищі у контексті світових соціально-економічних відносин.

Принципове значення має і той факт, що Україна офіційно приєдналася до низки міжнародних рішень щодо сталого розвитку [17–23]. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС [24] стало дієвим поштовхом до прийняття Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [25]. Реалізація Стратегії має привести до «забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя... Для цього, передусім, необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності...». Як один з найбільш важливих виокремлено вектор, деталізація якого передбачена шляхом реалізації Програми популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі [25], що природно має відбуватися саме через модернізацію національної інформаційної сфери на принципах сталого розвитку та з урахуванням впливу процесів глобалізації в ході зазначених перетворень.

В сучасних умовах особливо важливим є встановлення балансу між можливостями населення використовувати інформаційні ресурси та, водночас, збереженням інформаційного суверенітету країни під впливом зовнішніх загроз. Дослідженням інформаційної сфери займалися та займаються такі вітчизняні та закордонні вчені як І.В. Арістова, О.А. Баранов, А. Бріггз і П. Коблі, Ю.П. Бурило, Н. Гарнхем, В.М. Горовий, Дж. Дойл, М. Кастельс, В.К. Колах, П.С. Лемещенко та О.В. Шумських, М. Маклюен, Ф. Махлуп, А. Моль, В. Моско, Т.В. Олянишен, О.С. Онищенко, М.І. Сенченко, А.Д. Урсул, Д. Хесмондхал, А.М. Штангрет та ін. У більшості випадків зазначені вчені лише ок-

реслювали її фактичний стан, не завжди коректно визначаючи, що саме належить до цієї сфери суспільних відносин і результатів відповідної господарської діяльності, і це, в свою чергу, ускладнює процес формування механізмів управління галуззю та інструментів забезпечення її сталого розвитку.

Економіка інформаційної сфери, як кожна спеціальна наука, має власний поняттєвий апарат, що відповідає її змісту. Спеціальні поняття науки завжди мають точно визначений зміст у межах певної дисципліни і в сукупності становлять її поняттєвий апарат. Саме він разом із предметом певної науки дозволяє відмежувати її від інших наук, визнати самостійною галуззю знання [26, с. 127]. Важливу частину поняттєвого апарату пізнання складають спеціальнонаукові категорії. Правомірність вживання терміна категорія стосовно понять спеціальних наук очевидна не для всіх учених і фахівців, вона визнається ними далеко не завжди. У деяких випадках застосування терміна *категорія* прямо або опосередковано обмежується лише сферою філософії.

У цьому контексті доцільним є виокремлення основних категорій економіки інформаційної сфери та структурування відповідних характеристик. Водночас слід точніше визначити, що взагалі являють собою спеціальнонаукові категорії як особливий (і при цьому дуже важливий!) клас пізнавально-методологічних форм.

Змістовно-категоріальний каркас науки органічно пов'язаний з більш широкою проблемою рефлексивного дослідження наукового пізнання – проблемою *мови науки*. Вона аж ніяк не тотожна національній мові будь-якого народу і давно вже має власну досить розгалужену систему. До її елементів належать спеціальне поняття, символ, формула, рівняння, аксіома, теорема, модель, матриця, графік, схема, таблиця, діаграма, креслення, ескіз, рисунок, фотографічне зображення, гіпотеза, опис, концептуально-теоретичне положення, категорія, формулювання закону тощо. Звичайно, це дуже різні мовні компоненти, і серед них,

цілком очевидно, є як широко поширені, загальнонаукового масштабу, так і вузькоспецифічні, властиві лише певним типам галузей, знання. Починати аналіз цієї системи доцільно зі *спеціального поняття*.

Проте перед цим варто згадати, що однією з основних форм логічного пізнання людини загалом, по суті, вихідною його формою є *поняття* як таке — розумовий образ явища (предмету, процесу, властивості тощо) або класу явищ в їх найзагальніших, необхідних, найсуттєвіших ознаках. Мовною оболонкою поняття завжди виступає слово (як знакове утворення будь-якої природної мови). Головне, що кожне слово має певний зміст — розумовий образ об'єкта відображення. Проблематика конкретного, адекватного визначення змісту понять має історичну природу: рівень досягнутих суспільством знань завжди залежить від конкретного періоду історії людства, від стану та особливостей соціальної практики, а, отже, і від зрілості самої людини. У різних мовах слова відмінні, поняття ж є спільними для різних соціумів, вони мають світовий логічний характер.

На відміну від загальнолюдських понять, *спеціальні поняття науки* мають, як правило, вузький і більш конкретний зміст, що визначається специфікою саме наукового пізнання світу та характером певної галузі науки. Мовною оболонкою цієї форми мислення є *науковий термін* як слово специфічне, що несе на собі відбиток суто наукового походження та відповідної семантики. Вище було наведено досить розгалужену систему компонентів мови науки найрізноманітнішого характеру. Тож зрозуміло, що роль її фундаменту, без перебільшення, виконує саме мережа спеціальних понять відповідних галузей науки, відображенням якої в суто лінгвістичній площині виступає термінолексика. Спеціальні поняття науки — це той базис, на який за необхідності опирається решта мовних її елементів та складніших форм.

Варто ще раз наголосити: логіко-гносеологічну роль у науці відіграє *зміст її понять*, а не їх лінгвістична оболонка. Термінолексична пло-

щина, в якій реалізується суто мовна (а не семантична) форма цих компонентів, має підпорядковане значення. У зв'язку із цим необхідно особливо відзначити міжнародний, світовий (тобто інтернаціональний) характер науки як досить важливого соціального інституту, основною функцією якого є змістовне збагачення скарбниці людського знання про світ для використання людством. Інтернаціональність науки та змісту всіх компонентів наукового знання — понять, ідей, концепцій, теорій, принципів, законів — у різні часи спеціально наголошували, наприклад, В.І. Вернадський та другий президент Римського клубу Олександр Кінг, одностудець і соратник Ауреліо Печчеї. Отже, зміст наукових понять є міжнародним, тоді як термінологічна лексика залежить від особливостей конкретних мов. Це не виключає, щоправда, існування інтернаціональної термінолексики, в основі якої лежить використання слів давньогрецької та латинської мов.

Слід зазначити, що далеко не всі елементи множини наукових понять є рівноцінними у змістовно-семантичному плані, серед них, звичайно, є більш і менш важливі, та шкала їх науково-евристичної цінності в різних галузях знання може бути відмінною.

Особливе, навіть унікальне місце серед усіх понять науки посідають *категорії* — засадничі поняття, найширші за обсягом і найважливіші за значенням для розвитку теорії і практики, необхідні для формулювання змісту основних принципів і законів науки. Категорії — найзагальніші, фундаментальні поняття, що відображають найсуттєвіші, закономірні зв'язки та відношення реальної дійсності та її пізнання. Вони відтворюють буття та пізнання у всезагальній і найбільш концентрованій формі.

На нашу думку, критерієм категоріальності наукових понять виступає детермінована потребами суспільної практики необхідність їх використання для розвитку та ефективного виконання функцій наукового знання, фундаментальність їх логіко-гносеологічної і методологічної ролі в пізнанні, пов'язана з досить

високим рівнем узагальнення в них явищ дійсності, їх властивостей і відносин. На жаль, ці властивості наукових понять поки ще носять чисто якісний характер. Вони не мають точної кількісної оцінки, хоча, виходячи з діалектичного взаємозв'язку якісних і кількісних характеристик, постановка питання про таку оцінку є цілком правомірною. Отже, недостатній ступінь розробленості цієї проблеми є однією з причин розбіжностей між ученими при вирішенні питання про категоріальність того чи іншого конкретного поняття. Однак у свій час практика наукової діяльності дозволить виробити оцінку статусу кожного окремого поняття в науці, яка стала б загальноприйнятною в силу своєї адекватності об'єктивному стану речей. Певною спробою внести в цю проблему момент наукової формалізації є запропонований у сучасній інформатиці апарат комп'ютерних онтологій (це останнє поняття, певна річ, утворене під впливом філософської теорії).

Історично, як відомо, категорії зародилися у сфері філософського знання і довго вважалися його особливістю. Проте ми погоджуємось з дослідниками, які вважають, що вже давно основні поняття спеціальних наук логічно називати *спеціальнонауковими категоріями*, тим самим у функціональному аспекті виділяючи їх з набагато більшої маси понять спеціальних наук. Подібне співвідношення нині існує і в філософії, де, поряд із порівняно невеликим числом категорій, нараховують досить велике число філософських понять, що позначають менш важливі явища та мають в силу цього обмежене значення [27, с. 88–89]. Тому потрібно виходити з відмінності філософських і спеціальнонаукових (конкретнонаукових, спеціальних) категорій, так само як і відповідних понять.

Отже, властивість категоріальності може бути притаманна поняттям не тільки філософії, а й будь-якої взагалі наукової дисципліни. Вона не є приналежністю винятково філософського знання і жодним чином не характеризує його логіко-методологічну специфіку. Насправді з безлічі понять спеціальних наук не-

минуче виділяються, як і в філософії, поняття фундаментальні, найбільш широкі за обсягом і найважливіші за значенням — їх категорії. Цілком очевидно, що різні спеціальнонаукові поняття аж ніяк не є рівноцінними за своїми властивостями і евристичними можливостями у пізнанні, за своїм логіко-гносеологічним і методологічним значенням та потенціалом. Статусу категоріальності досягають тільки ті поняття спеціальних наук, які стають необхідними для розвитку відповідних галузей знання в цілому як особливих наукових дисциплін.

Будучи важливішими, фундаментальними поняттями в межах своєї галузі досліджень, спеціальнонаукові категорії все ж залишаються обмеженими за пізнавальною роллю та значенням у масштабах всієї науки. Предмет кожної спеціальної дисципліни виокремлює з усього нескінченного різноманіття проявів реальності коло досліджуваних нею об'єктів (або певний аспект їх буття), і цим зумовлює специфіку використовуваних спеціальними науками форм і засобів пізнання, неминучу обмеженість їх логіко-методологічної ролі. Саме зазначені особливості досить явно відображені самою назвою категорій цього типу — *спеціальнонаукові*.

Категорії нефілософських наук виникають і розвиваються разом з відповідною для зв'язання її проблем галуззю знання. Звичайно, поняттєво-категоріальний апарат спеціальних наук докорінно змінився за багато століть існування науки [28, с. 220–242; 29, с. 71–166], і його розвиток в XX–XXI ст. відзначається особливим динамізмом.

Які ж саме характерні процеси відбувалися в цій сфері впродовж останніх десятиліть в умовах ускладнення та інтенсифікації соціально-економічних відносин і прискорення впровадження інновацій на базі динамічного поступу науково-технічного прогресу? На наш погляд, основу підходу до вивчення цього питання дає розуміння взаємодії диференціації та інтеграції в науковому пізнанні світу, усвідомлення не тільки одночасності й спільності

дії цих двох полярно протилежних тенденцій, але і їх діалектичного взаємопроникнення, коли одна сторона є специфічним продовженням і розвитком іншої, здавалося б, прямо протилежної. Нерозривність внутрішнього зв'язку змісту і форми в науковому знанні означає, що відповідні суперечливі тенденції з необхідністю виникають і в сфері мови науки, зокрема в розвитку її поняттєвого апарату, і це має безпосереднє відношення до характеру зміни всієї системи категорій спеціальних наук.

Справді, з одного боку, на сьогодні відбувається розширення горизонтів науки, швидке зростання числа наукових дисциплін (нині наукознавці нараховують їх уже більше двох тисяч). Триває розгалуження існуючих наук, конституювання в них принципово нових проблем, виділення все нових розділів і напрямів дослідження, які часто поступово переростають у самостійні галузі науки. Іншими словами, йде неупинне поглиблення спеціалізації наукового пізнання. Причому цей процес є багатограним і різноманітним, він охоплює практично всі сторони розвитку науки не тільки в об'єктивному плані, а й в суб'єктивному, оскільки своєрідно заломлюється в психології наукової творчості і помітно впливає на еволюцію наукових інтересів і пошуків як окремих учених, так і цілих колективів (лабораторій, відділів, інститутів тощо).

З іншого ж боку, за останнє століття помітно посилилася *інтеграція науки*. Академік В.І. Вернадський свого часу наголошував: «Справа в тому, що зростання наукового знання ХХ ст. швидко стирає межі між окремими науками. Ми дедалі більше спеціалізуємося не за науками, а за *проблемами*. Це дозволяє, з однієї сторони, надзвичайно заглиблюватися в явище, що вивчається, а з іншої, — розширяти охоплення його зі всіх точок зору» [30, с. 54]. Однією з таких дуже широких проблем, і без сумніву, загальнонауковою, вже давно є *проблема інформації*. З нею безпосередньо пов'язане вчення В.І. Вернадського про ноосферу — сферу розуму, яке в наш час стало важливою

складовою стратегії світової концепції сталого розвитку.

Досить очевидним проявом синтетично-інтегративних тенденцій у сфері поняттєвого апарату науки є не лише формування загальнонаукових категорій (про які йшлося раніше), а й утворення категорій дещо меншого ступеня загальності — *регіональних*, категоріальний потенціал яких обмежується певним регіоном науки, наприклад, поліграфічною або ж економічною галузями знання [27, с. 212—223; 31, с. 63—64]. Цей рівень є проміжним між окремими спеціальними науками (відповідних комплексів дисциплін) та загальнонауковим рівнем дослідження. Формування регіональних та загальнонаукових категорій (а також інших форм і засобів пізнання світу) стало досить важливим методологічним феноменом науки доби НТР [32].

Слід наголосити, що і на спеціальнонауковому рівні вивчення найрізноманітніших явищ дійсності інтеграція постійно діє поряд із диференціацією: вони ж є діалектичними протилежностями, які не існують одна без одної. І якщо ми подекуди більшу увагу приділяємо саме тенденції диференціації, то це зумовлено лише логічним акцентом на спеціалізації (якісній відмінності) понятійно-категоріального апарату економіки інформаційної сфери. Інтегративний же зміст і сенс закладено вже в самому соціально-економічному концепті.

До того ж необхідно відзначити два основні напрямки диференціації в науці [33, 34]. Якщо в одному випадку особливим об'єктом пізнання стають якісно нові явища, які раніше не вивчалися наукою, то в іншому — ними є нові, об'єктивно більш глибокі рівні структурності, інші властивості і відносини у відомих уже і досліджуваних феноменах. Обидва ці напрями диференціації пізнання можуть слугувати імпульсом для формування нових розділів у традиційних галузях науки і навіть виникнення особливих наукових дисциплін, їх теоретико-методологічного та змістовно-категоріального апарату.

Явно виражена тенденція диференціації наукового знання, поглиблення його спеціалізації обумовлює необхідність також і більш спеціалізованої мови науки — удосконаленого науково-термінологічного апарату. Специфічні проблеми, що виникають в результаті наукового дослідження, можуть усвідомлюватися, конституюватися й ефективно вивчатися тільки у відповідних їм формах мислення і мови, до яких, у першу чергу, належать категорії та інші наукові поняття. Таким чином, ця тенденція розвитку науки об'єктивно викликає невпинне розростання, екстенціональне збагачення, розширення її поняттєвого апарату на основі зростання диференціації і спеціалізації понять. Вона означає також постійне збільшення інформаційної ємності наукових понять, поглиблення їх змісту і, відповідно до відомого логічного закону зворотного співвідношення між обсягом і змістом поняття, водночас звуження їх обсягу.

Процес поглиблюваної диференціації і спеціалізації поняттєвого апарату (безперечно, в органічній взаємодії з особливостями теперішнього етапу інтеграції науки) останнім часом чітко простежується, зокрема, в науках про суспільство та соціальні явища. Так, лише в результаті поширення інформаційного підходу [35—37] у багатьох спеціальних науках виникла низка специфічних понять. Розвиток структуралістського напрямку досліджень в лінгвістиці спричинив появу таких нових понять, як реалема, синтагматика і парадигматика, семантичний множник тощо.

Природно, що особливо швидко розгалуження і спеціалізація поняттєвого апарату відбуваються в нових галузях знання, які зараз лише оформлюються в самостійні наукові дисципліни. Процес становлення кожної такої дисципліни є одночасно і створенням її поняттєвого апарату. Він охоплює й виникнення нових понять, для яких раніше існували лише передумови, і докорінне переосмислення старих понять, надання їм нового змісту. При цьому відбувається швидке розгортання поняттє-

вого апарату шляхом розщеплення загальних понять на низку більш вузьких і спеціальних.

Формування інформатики — спочатку як теорії наукової інформації, а потім і ширше, як науки про інформацію загалом [38], було пов'язано з появою багатьох понять, що означають різноманітні види інформації: первинна і вторинна, фактографічна і бібліографічна, ретроспективна, оперативна і прогностична, документальна, сигнальна, дискретна, економічна, соціологічна, екологічна та багато інших. Водночас на базі поняття інформації виникла низка інших похідних понять: носій інформації, інформаційний потік, інформаційний аналіз і синтез, інформаційно-пошукова система тощо.

Вже у середині минулого століття, тобто на початку розгортання сучасної науково-технічної революції, суспільство добре усвідомлювало цінність не тільки природничо-наукової або технічної інформації, а й соціально-гуманітарної. Більше того, достатньою мірою було оцінено вже й інформаційно-евристичне значення інтеграції різних галузей наукового знання, в процесі чого посилюється їх взаємовплив і взаємне проникнення ідеями, отриманою інформацією, засобами нагромадження інформаційного потенціалу. Поряд з науковою інформацією розширювалося вивчення й інших видів єдиної системи соціальної інформації, що характеризує вельми складний суспільний організм у всій багатогранності його проявів та функцій [39]. Усе це сприяло поглибленню розуміння ролі інформації як цілком необхідного *ресурсу* розвитку суспільства. З метою запобігання плутанині у подальшому необхідно відзначити, що під інформацією дуже часто розуміють не тільки ресурс, але й результат діяльності — *інформаційну продукцію*.

Осмилюючи значення інформації як ресурсу, слід особливо відмітити два моменти. В першу чергу, роль інформації в загальній системі ресурсів розвитку зазнавала історичних змін. Спочатку вона була практично непомітною порівняно з суто матеріальними (речовинно-енергетичними) природними ресурсами.

В науці, до речі, добре відомі слова Н. Вінера про те, що інформація є інформація, а не матерія і не енергія. Тепер інформація найчастіше розуміється дослідниками як складний, внутрішньо суперечливий сплав матеріальних та ідеальних, об'єктивних і суб'єктивних чинників, і з урахуванням цього зрозуміло, що лише в міру підвищення ролі свідомої діяльності людини та духовного начала в суспільстві соціальна інформація виділялася в особливий і дедалі більш значущий ресурс розвитку людства.

Другим найважливішим моментом є те, що інформація вигідно відрізняється від усіх інших ресурсів, які неминуче скорочуються в ході використання: вона, навпаки, здатна навіть зростати при цьому. «В умовах, коли практично всі речовинно-енергетичні (матеріальні) ресурси є обмеженими і швидко скорочуються, інформація виступає чинником в принципі необмеженим, який не виявляє тенденцію до спаду... Інформація, ймовірно, є єдиний ресурс, який... виявляє тенденцію до зростання ефективності використання в економічному та соціальному аспектах» [40, с. 86–87].

Логічним є виникнення питання: чи є інформація товаром? Нагадаємо: *інформація* — це будь-які відомості та (або) дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [41]. Отже, незважаючи на поширену думку, власне інформація не є товаром у повному розумінні цього слова, адже *товар* — це матеріальні об'єкти, на які є попит та щодо яких можна встановити права власності. Товари придатні для транспортування, їх залучають до обміну, тобто вони є предметом купівлі та продажу. Це може бути продукція серійного виробництва, унікальні витвори або матеріальні засоби для надання послуг [42]. Тобто мова повинна йти не про абстрактну інформацію, а про інформацію матеріалізовану — інформаційну продукцію¹. Саме це і є прихованим моментом інтеграції

¹ Продукція — це результат економічної діяльності. Це загальний термін, який використовують для позначення як товарів, так і послуг.

двох семантичних площин концепта — власне інформаційної та економічної.

Інформаційна продукція — це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин. Тобто, споживча вартість інформаційної продукції не проявляється у зовнішній формі, а сама форма переноситься як засіб для повідомлення та передачі первинної споживчої вартості. Справжня функція і цінність інформаційної продукції полягає в її змісті, виявляється в ході її перегляду, прослуховування чи читання, тобто в результаті усвідомлення та дешифрування (декодування) її змісту споживачем (реципієнтом). Іншими характерними рисами її як товару є культурна цінність та можливість необмеженого фізичного використання. Основну характеристику інформаційної продукції становить її нетоварна цінність, що надає їй значення культурного блага, тобто особливого виду товару.

Усвідомлення особливостей інформаційної продукції є необхідним для успішного її включення у процеси економічного обміну. При визначенні характерних рис цього товару, окрім вивчення його суспільного впливу та профілю організацій, що здійснюють інформаційно-аналітичну діяльність, можливо проводити дослідження обігу цього виду продукції та його впливу на розвиток інформаційної сфери методами внутрішнього та зовнішнього аналізу [43, с. 40–42].

Отже, поняття «інформаційна продукція» — наочний прояв збагачення поняттєвого апарату сучасної науки (у даному випадку — економіки) на основі поглиблення проблематики інформаційного підходу до пізнання дійсності.

Як бачимо з наведеного вище, тенденція диференціації, спеціалізації поняттєвого апарату має загальнонауковий характер. Вона служить важливим засобом підвищення адекватності відображення в наукових поняттях специфічних явищ, сторін і взаємозв'язків дійсності. Як і з спеціальних понять (новопосталих або тих, що існували раніше) набувають статусу катего-

ріальності? Ми вже відзначали, що в кожному конкретному випадку це питання розв'язується неоднозначно, проте в загальному можна висловити певні міркування з цього приводу.

Перш за все з поглибленням диференціації наукового знання помітно збільшується загальна кількість спеціальнонаукових категорій. Один з найпоширеніших напрямів розвитку цього процесу полягає в тому, що поняття, яке не було категоріальним у межах достатньо широкої галузі знань (навіть якщо воно існувало раніше), при виділенні вузької галузі в окрему дисципліну може стати категорією цієї нової спеціальної науки.

Формування *економіки інформаційної сфери*, наприклад, привело до того, що множина категорій економічних наук поповнилася поняттям *інформаційна сфера*, яке раніше відігравало досить скромну роль у розвитку економічного знання. Інформаційну сферу слід розглядати як економічну систему, до складу якої мають бути включені такі елементи (відповідно до життєвого циклу інформаційної продукції): авторське середовище, інформаційно-аналітична діяльність, інформаційні послуги, соціальні комунікації та споживачі інформаційної продукції [12; 43, с. 51–52; 44, с. 44–58; 45; 46]. Сукупність цих елементів, об'єднаних однією програмою та єдиною метою, і утворює один з господарських комплексів. Наявні елементи (або підсистеми) інформаційної сфери забезпечують відносно-замкнений характер системи і зумовлюють її ефективність (здатність діяти адекватно), тобто створюють передумову успішного вирішення тих завдань, які перед нею стоять та постійно виникають з плином часу.

Не важко помітити, що у процесі становлення нової наукової дисципліни виникає чимало категоріальних понять. Вивчення найважливіших властивостей принципово нових об'єктів пізнання, відкриття законів, специфічних для відповідних сфер дійсності, вимагає введення певного числа понять, здатних слугувати своєрідними реперними точками, опорними

пунктами в пізнанні невідомого. Спроби узагальнити та науково пояснити соціальні явища бурхливого та суперечливого реального життя неминуче страждають на історичну обмеженість, що певною мірою пов'язано із конкретним рівнем розвитку суспільної свідомості. Найбільш досконалі з цих спроб, наближаючи людство до пізнання істини, слугують тільки етапом та опорою для наступних спроб, збагачених новими явищами в об'єктивній дійсності та розвинутих відповідно до нового рівня наукових знань. Але логічне мислення не може досить вичерпно й адекватно охопити ледь помітних паростків нових явищ, доки вони не досягнуть певної зрілості, не стануть явними, такими, що їх можна відрізнити від інших та виділити для аналізу і синтезу.

Тому категоріями стають не тільки зовсім нові, такі, що не існували раніше, поняття (хоча і цей шлях, звичайно, не виключений), а й такі поняття, які вже пройшли певний шлях у науці, але знаходилися до цього, так би мовити, на периферії наукового прогресу, а не на магістральних його напрямках. Наприклад, власне розвиток інформаційної сфери пов'язаний з висхідною динамікою комунікаційних процесів у соціумі та необхідністю формування логічно більш чіткого визначення поняття *комунікації*: відоме в науці досить давно, воно поступово переростає в категорію в міру того, як все глибше усвідомлюється його необхідність для теоретичного аналізу центральних проблем соціологічних дисциплін, наукознавства та інформатики [47–50]. Зокрема, коли говоримо про поширення інформаційної продукції, іншими словами про *соціальні комунікації*, маємо на увазі опублікування інформації у пресі, передачах по радіо, телебаченню, з використанням інших засобів масової інформації, а також в іншій формі невизначеному числу осіб або хоча б одній людині [43, с. 60–62].

Засоби поширення інформаційної продукції є різними. Тому релевантні цій проблемі комунікативні процеси можна класифікувати за різними ознаками. Суть цього виду соціаль-

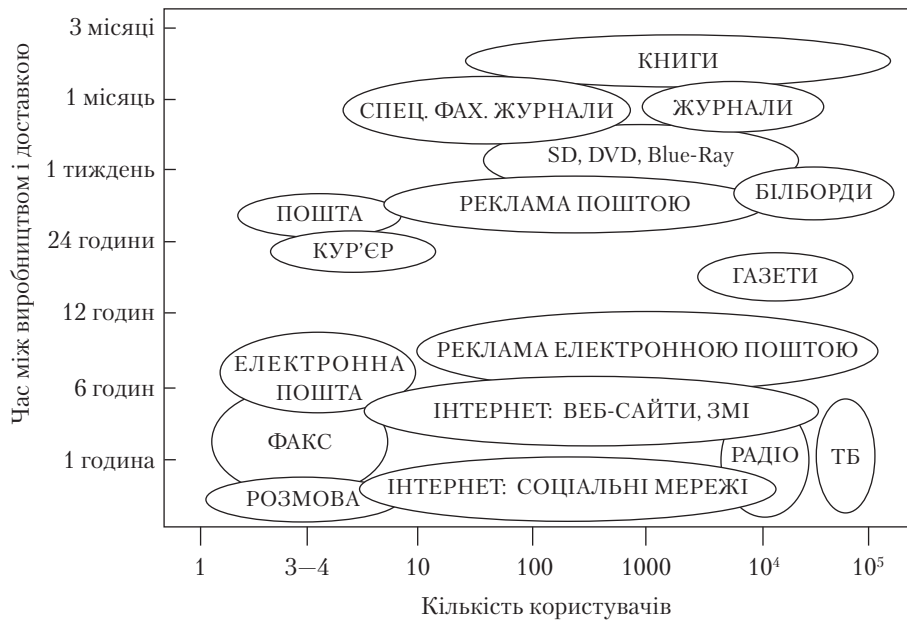


Рис. 1. Засоби соціальних комунікацій залежно від актуальності інформації (інформаційної продукції) та потенційної кількості споживачів

них комунікацій полягає в доцільно організованому систематичному поширенні інформаційної продукції серед розосереджених аудиторій із застосуванням технічних засобів. Такими технічними засобами, що опосередковують зв'язок комунікатора та його аудиторії, є радіо, телебачення, кіно, друковані засоби, Інтернет. Загалом технічні засоби можна позначити як засоби масової комунікації, що різняться за часом, необхідним для отримання інформаційної продукції (отримання та доставка), та величиною аудиторії (рис. 1) [51, с. 104; 52, с. 197].

Преса, наприклад, вимагає від споживача, передусім, вільного часу, але при цьому терміни читання не фіксовані жорстко впродовж доби. Звертання до радіо, а в певній мірі й до телебачення, не виключає інших паралельних занять: можна, приміром, виконувати домашню роботу та сприймати на слух текст і музику. З іншого боку, слід розрізнити книгу, що читається з будь-яким ступенем регулярності у зручний час, і засоби масової комунікації, які функціонують за чітким розкладом (у бага-

тьох випадках — у певний час, що визначається як початок або кінець дня чи тижня, тобто ніби задає постійні рамки повсякденній діяльності). Звертання до засобів масової комунікації — постійний та регулярний вид діяльності, що характеризується заданим соціальним ритмом, тоді як читання книг — процес більш вибіркового, індивідуалізованого [53, с. 42].

З розвитком науки деякі поняття, які й до цього можна було вважати категоріальними, іноді наповнюються новим змістом, у результаті чого їх значення в процесі пізнання зростає, сфера застосування істотно розширюється, і це певним чином трансформує їх статус. Так, поняття *сталого розвитку інформаційної сфери, інформаційної безпеки*, набули зовсім нового змісту в процесі формування економіки інформаційної сфери.

Існує думка, що розвиток стає нестійким, коли через загострення внутрішніх протиріч виникає кризовий стан системи, пов'язаний із можливістю її руйнування чи переходу у новий, суттєво гірший якісний стан [54]. Відоме визначення сталого розвитку Міжнародною комі-

сією з довкілля та розвитку (МКОСР) [55] поєднує в собі дві основні складові: потреби (задоволення яких є об'єктивно необхідним для існування найбідніших груп населення, які мають бути пріоритетними) та обмеження (обумовлені станом технології та організації суспільства), що, у свою чергу, накладаються на здатність навколишнього середовища задовольняти теперішні та майбутні потреби населення. Тобто, сталий розвиток стосується всіх ресурсів, забезпечуючи покращену якість життя для сьогоденного та прийдешніх поколінь, та спрямований на ліквідацію бідності й надає пріоритет потребам найбідніших прошарків населення [56].

Аналізуючи доповідь МКОСР «Наше спільне майбутнє» (1987), дослідники звертають увагу на те, що збереження світового соціуму потребує зростання можливостей задовольняти потреби як сьогодні, так і у майбутньому, а змінитися мають інтенсивність експлуатації ресурсів, технологічна досконалість, напрями інвестування, якість управління та регулювання тощо.

Стійкість системи у техніці визначається як її властивість зберігати значення конструктивних і режимних параметрів у визначених межах, незважаючи на всі можливі впливи на систему. Зворотні зв'язки, притаманні інформаційній сфері як економічній системі, призводять до появи нерівномірності, нестійкості її розвитку, що полягає у сповільненні чи неприпустимому пришвидшенні темпів її розвитку, закладаючи підвалини інформаційної асиметрії як інституціональної проблеми макрота мікрорівня [43, с. 71–72]. Зниження темпів зростання зазвичай призводить до стагнації соціально-економічної системи, проте вони не завжди є ознакою її нестійкості. Іноді погіршення окремого показника упродовж певного проміжку часу пов'язане з необхідністю накопичення ресурсів для майбутнього її випереджувачого розвитку. Сталий розвиток передбачає підтримання рівноваги між взаємопов'язаними елементами системи. Тобто, під сталим розвитком потрібно розуміти здатність будь-



Рис. 2. Складові сталого розвитку інформаційної сфери

якої системи відновлювати рівноважний стан після закінчення дії на неї певних зовнішніх і внутрішніх чинників збурення [57].

Розвиваються, безперечно, всі системні утворення, однак та чи інша економічна система може володіти чи не володіти здатністю до сталого розвитку. Така здатність інформаційної сфери визначається притаманним їй економічним та науково-технічним потенціалами, зв'язком із зовнішнім середовищем (рис. 2). Тобто, *сталий розвиток інформаційної сфери* полягає у створенні відповідних умов для стійкого зростання виробництва інформаційної продукції, що здатне забезпечити інтереси теперішнього та прийдешнього поколінь за умови стану інформаційної безпеки [58]. Говорячи про сталий розвиток інформаційної сфери, необхідно розуміти, що він полягає у сприянні досягненню заданих параметрів розвитку на макрорівні.

Під *інформаційною безпекою* розуміємо забезпечення доступу людини у будь-який час до інформаційної продукції, необхідної для її всебічного розвитку (за умов дотримання принципів повноти, своєчасності та доступності інформації) [43, с. 65; 59].

Отже, *інтереси громадянина* в інформаційній сфері полягають у реалізації його конституційних прав на вільний доступ і використання інформаційної продукції для незабороненої законом діяльності, власного фізичного та інтелектуального розвитку. Відповідно, *інтереси суспільства* в інформаційній сфері охоплюють забезпечення інтересів людини і громадянина у цій сфері, продовження демократичного розвитку, досягнення та підтримання суспільної згоди, а *інтереси держави* — полягають у створенні умов для сталого розвитку інформаційної інфраструктури, забезпеченні конституційних прав і свобод громадян на доступ та використання ними інформаційної продукції з метою підтримання непорушності конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності України, політичної, економічної та соціальної стабільності в державі.

Характерною рисою останніх десятиліть є неухильне підвищення інтересу науки до дослідження людини, її особистості та духовного світу, соціальної орієнтації тощо. Своєрідний сплеск гуманізації науки проявляється як у тому, що дисципліни природничо-наукового і технічного профілю дедалі більшою мірою враховують людський чинник, так і у виокремленні нових дисциплін гуманітарного і соціального характеру, що спрямовано вивчають ті аспекти людського життя і діяльності, які раніше залишалися в тіні або були другорядними і не формували об'єкт глибокого наукового дослідження. Цей фактор значно прискорює розвиток поняттєвого апарату суспільних і гуманітарних наук, у тому числі й утворення їх нових категорій. Розвиток та ускладнення соціально-економічних відносин, прогрес соціології та соціальної психології, наукової організації праці тощо багато в чому сприяють поступовому визріванню нових категорій у галузі наук про людину та суспільство, зокрема таких, що через інформаційну сферу та інформаційну продукцію становлять підґрунтя для подальшого удосконалення організаційного та теоретико-методологічного забезпечення пізнання як рушійної

сили науково-технічного прогресу та інноваційної модернізації соціально-економічної сфери національного господарства.

Таким чином, в результаті поглиблюваної диференціації і водночас прискореної інтеграції наукового знання відбувається неухильне розростання, розгалуження категоріального апарату науки, посилюється спеціалізація окремих його елементів. Економіка інформаційної сфери є однією з тих нових, нетрадиційних і досить важливих для суспільства ділянок сучасної науки і соціальної практики, де ці процеси (і разом з тим сутнісні тенденції розвитку) переплелись досить своєрідно, що неминуче приводить до неоднозначних, у чомусь внутрішньосуперечливих наслідків.

Виокремлення нової галузі чи напряму, розділу наукового знання завжди є типовим проявом диференціації в єдиному організмі пізнання світу (іманентну єдність і світу як такого, самого по собі, і, відповідно, його пізнання колись наголошували, наприклад, такі різні за характером свого внеску у скарбницю науки мислителі, як І.Я. Франко, М. Планк, В.І. Вернадський). Проте, коли цей новий, нетрадиційний структурний підрозділ науки (як результат новітнього етапу її диференціації) наочно є синтетично-інтегративним за своєю природою та змістом розв'язуваних завдань, — неминуче доводиться говорити про ефект інтеграції. Саме в цьому, зокрема, і полягає специфіка економіки інформаційної сфери. В методологічному плані її основну суперечність можна бачити в органічному поєднанні двох змістовно-семантичних площин — економічної та інформаційної.

До цього як істотний момент додається той важливий факт, що економіка інформаційної сфери формується в період, коли світова спільнота поставила перед собою масштабне завдання поступового переходу до сталого розвитку. Іманентна єдність у ньому трьох основних аспектів — економічного, екологічного та соціального (що було спеціально підтверджено у підсумковому документі всесвітнього фо-

руму «Ріо +20») — значно посилює сукупний ефект інтеграції. Необхідно враховувати, що ноосферна стратегія сталого розвитку передбачає евристичний синтез досягнень найрізноманітніших галузей науки — природничих, суспільно-гуманітарних, технічних, математичних, медичних тощо. Мета цієї величезної праці аж ніяк не обмежується суто когнітивною, лише науковою площиною інтеграції гігантського масиву соціальної інформації, одержаної вченими різних профілів, основний її сенс полягає у практичному втіленні здобутих результатів у життя світової спільноти. Безумовно, все це матиме безпосереднє відношення до функціонування та подальшого розвитку економіки інформаційної сфери.

Спеціальнонаукові за своїм характером категорії цього нетрадиційного напрямку досліджень (інформаційна продукція, інформаційна сфера, економіка інформаційної сфери, соціальні комунікації, сталий розвиток інформаційної сфери, інформаційна безпека) своєрідно поєднують інформаційну проблематику з сутнісною специфікою конкретних соціально-економічних дисциплін. Своєю появою всі такі поняття, будучи найважливішими, основоположними у цьому новітньому розділі науки, завдячують, насамперед, загальнонауковій проблемі інформації та відповідній категорії. Саме вони детермінували розвиток інформаційного підходу до пізнання дійсності як загальнонаукового феномену. Винятково висока методологічна роль цих конструктів наукової теорії і соціальної практики в добу НТР є причиною швидкого збагачення поняттєво-категоріального апарату багатьох галузей вивчення світу саме на інформаційній основі.

Система категорій сучасної науки як цілісного організму має більш-менш чітко визначену структуру. Найвищі її шаблі — це філософські та загальнонаукові категорії, дещо нижче розташований шар регіональних категорій. А у фундаменті цієї піраміди лежить численна множина спеціальнонаукових категорій. Значення всіх засобів конкретних наук не применшується від

того, що їх використання у пізнанні визначається саме таким їх місцем і роллю у науці.

З урахуванням важливості соціальних функцій економіки інформаційної сфери і перспектив її розвитку можна певно стверджувати: дослідження її особливостей, специфіки об'єкта, предмета, засобів, а також розгалуження її поняттєво-категоріального апарату має, без сумніву, продовжуватися та поглиблюватися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aron R. Dix-huit leçons sur la société industrielle. Paris: Gallimard, 1962. 375 p.
2. Bell D. *The Coming Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. NY.: Basic Books, 1976. 508 p.
3. Crook S., Pakulski J., Waters M.. *Postmodernization: Change in Advanced Society*. London: SAGE Publications, 1992. 238 p.
4. Galbraith J.K. *The New Industrial State*. Princeton: Princeton University Press, 2007. 576 p.
5. Lash S. *Sociology of Postmodernism*. London: Routledge, 1990. 300 p.
6. Rostow W.W. *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist*. NY.: Cambridge University Press, 1960. 180 p.
7. Machlup F. *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. NJ.: Princeton, 1962. 283 p.
8. Toffler A. *The Third Wave*. NY.: Bantam, 1984. 560 p.
9. Derviş K. Convergence, Interdependence, and Divergence. *Finance & Development*. 2012. Vol. 49, no. 3: 10–14.
10. Чухно А. Постиндустриальна економіка: теорія, практика і їх значення для України. *Економіка України*. 2005. № 11: 42–49.
11. Штангрет А.М. *Формування економіки знань в Україні: Характеристика, оцінка та моделювання*. Львів: Укр. акад. друкарства, 2011. 246 с.
12. Бурило Ю.П. Інформаційна сфера як сфера господарювання: Теоретично-правовий аспект. *Правова інформатика*. 2012. № 4 (36): 18–28.
13. Лемещенко П.С., Шумських Е.В. *Информационная экономика Республики Беларусь в контексте мировых тенденций развития*. Минск: Мисанта, 2013. 96 с.
14. Einstein A., Infeld L. *The Evolution of Physics*. N. Y.: Touchstone, 1967. 320 p.
15. Урсул А.Д. *Проблема информации в современной науке. Философские очерки*. М.: Наука, 1978. 175 с.
16. Семенюк Э.П. *Общенаучные категории и подходы к познанию (Философский анализ)*. Львов: Изд-во при Львов. гос. ун-те. ИО «Выща шк.», 1978. 176 с.
17. Agenda 21 / UN (1992). URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (дата звернення 08.12.2016).

18. Rio Declaration on Environment and Development / UN (1992). URL: <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm> (дата звернення 08.12.2016).
19. United Nations Millennium Declaration / UN (2000). URL: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm> (дата звернення 08.12.2016).
20. Johannesburg Declaration on Sustainable Development / UN (2002). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N02/578/83/pdf/N0257883.pdf?OpenElement> (дата звернення 20.03.2017).
21. Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development / UN (2002). URL: <http://www.un-documents.net/jburgpln.htm> (дата звернення 08.12.2016).
22. The Future We Want / UN (2012). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N12/436/88/pdf/N1243688.pdf?OpenElement> (дата звернення 20.03.2017).
23. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development / UN (2015). – URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/285/73/pdf/N1528573.pdf?OpenElement> (дата звернення 20.03.2017).
24. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 20.03.2017).
25. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 6 (15 січ.).
26. Миколенко О.І. Понятійний апарат та термінологія науки адміністративного процедурного права. *Право і суспільство*. 2010. № 6: 127–131.
27. Готт В.С., Семенюк Е.П., Урсул А.Д. *Категории современной науки (Становление и развитие)*. Москва: Мысль, 1984. 270 с.
28. Готт В.С., Землянський Ф.М. *Диалектика развития понятийных форм мышления: Анализ становления различных понятийных форм*. Москва: Высшая шк., 1981. 318 с.
29. Мельник В.П. *Філософія. Наука. Техніка: методолого-світоглядний аналіз*. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2010. 592 с.
30. Вернадский В.И. *Размышления натуралиста*. В 2-х кн. Кн. 2. Москва: Наука, 1977. 192 с.
31. Семенюк Е.П., Мельник В.П. *Філософія сучасної науки і техніки*. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2012. 306 с.
32. Семенюк Э.П. Региональные и общенаучные направления исследований как форма интеграции в науке. *Философские проблемы современного естествознания*. 1982. Вып. 52. С. 7–13.
33. Семенюк Э.П. Информатика в контексте дифференциации и интеграции науки. *Научно-техническая информация. Сер. 1. Организация и методика информационной работы*. 2016. № 1: 9–20.
34. Semeniyuk E.P. Informatics in the context of the differentiation and integration of science. *Scientific and Technical Information Processing*. 2016. Vol. 43, No. 1: 8–19.
35. Мельников А.В. Исследование развития полиграфии на основе информационного подхода. *XIII Міжнар. наук.-практ. конф. з проблем вид.-полігр. галузі*, бер. 2010 р., Київ, 2010. С. 18–20.
36. Мельников А.В., Семенюк Э.П., Котляревський Я.В. Применение информационного подхода к анализу развития полиграфии. *Вісті Акад. інженерних наук*. 2010. 1 (40): 40–48.
37. Семенюк Э.П. *Информационный подход к познанию действительности*. Київ: Наук. думка, 1988. 240 с.
38. Каныгин Ю.М., Калитич Г.И. *Основы теоретической информатики*. Киев: Наук. думка, 1990. 230 с.
39. Цыря Ф.Н. *Социальная информация. Философский очерк*. Кишинев: Штиинца, 1978. 144 с.
40. Урсул А.Д. *Путь в ноосферу (Концепция выживания и устойчивого развития цивилизации)*. Москва: Луч, 1993. 276 с.
41. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ (ост. зміни 25.06.2016 р.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення 08.12.2016).
42. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10> (дата звернення 08.12.2016).
43. Котляревський Я.В., Мельников О.В., Штангрет А.М., Семенюк Е.П., Воробійов В.І. *Концептуальні засади забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери України*. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 148 с.
44. Арістова І.В. Еволюційний розвиток поняття «інформаційна сфера». *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. Вип. 31: 239–245.
45. Баранов О.А. *Правове забезпечення інформаційної сфери: Теорія, методологія і практика*. Київ: Едельвейс, 2014. 434 с.
46. Мельников О.В. Сутність та ключові параметри формування інформаційної сфери України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. 10(185): 36–40.
47. Михайлов А.И., Черный А.И., Гиляревский Р.С. *Научные коммуникации и информатика*. Москва: Наука, 1976. 436 с.
48. Cover J.A., Curd M., Pincock C. *Philosophy of Science: The Central Issues*. N. Y.: W.W. Norton & Company, 2012. 1424 p.
49. Okasha S. *Philosophy of Science: Very Short Introduction*. Oxford (UK): Oxford University Press, 2016. 160 p.
50. *Philosophy of Science: Contemporary Readings*. Edited by Y. Balashov, A. Rosenberg. London: Routledge, 2001. 544 p.

51. Розум О.Ф., Величко О.М., Мельников О.В. *Таємниці друкарства: Минуле. Сучасне. Майбутнє*. 2-е вид., перероб і доп. Львів: Укр. акад. друкарства, 2012. 278 с.
52. Котляревський Я.В., Штангрет А.М., Мельников О.В. *Організаційно-економічний механізм розвитку видавничо-поліграфічної галузі в процесі гарантування інформаційної безпеки України*. Львів: Укр. акад. друкарства, 2012. 214 с.
53. Сеньківський В.М., Олянишен Т.В., Штангрет А.М., Мельников О.В. *Читання як проблема вільного часу: За результатами соціолого-статистичних досліджень*. Львів: Укр. акад. друкарства, 2009. 160 с.
54. Prigogine I., Stengers I. *Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. London: Heinemann, 1984. 349 p.
55. Report of the World Commission on Environment and Development : Our Common Future / UN (1987). URL: <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm> (дата звернення 08.12.2016).
56. IWA 9:2011. Framework for managing sustainable development in business districts (IDT). — Retrieved from: <http://www.sis.se/en/sociology-services-company-organization-and-management-administration-transport/company-organization-and-management/general/iwa-92011> (дата звернення 08.12.2016).
57. Мельников О.В. Державне стимулювання стійкого розвитку інформаційної сфери. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 9, ч. 2. С. 32—36.
58. Мельников О.В. Конкретизація поняття сталого розвитку інформаційної сфери. *Міжнар. наук.-практ. конф. «Можливості та перспективи забезпечення сталого розвитку економіки України»*, 21—22 жовт. 2016 р., Ужгород: тези доп. Ужгород, 2016: 38—40.
59. Штангрет А.М., Назарук М.М., Мельников О.В. Підприємства видавничо-поліграфічної галузі як суб'єкт інформаційної безпеки: Регіональний розріз. *Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку держави, регіону, галузі та підприємства*. Львів: Укр. акад. друкарства, 2013. С. 219—235.
6. Rostow W.W. *The Stages of Economic Growth : A Non-Communist Manifesto*. New York: Cambridge University Press, 1960.
7. Machlup F. *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. New Jersey: Princeton, 1962.
8. Toffler A. *The Third Wave*. New York: Bantam, 1984.
9. Derviş K. Convergence, Interdependence, and Divergence. *Finance & Development*. 2012. Vol. 49, no. 3: 10—14.
10. Chukhno A. Post-industrial economy: theory, practice and significance for Ukraine. *Economy of Ukraine*. 2005, Vol. 11: 42—49 [in Russian].
11. Shtangret A.M. *The formation of knowledge-based economy in Ukraine: the characteristics, assessment and modeling*. Lviv: Ukrainian Printing Academy, 2011 [in Ukrainian].
12. Burylo Yu.P. Informational sphere as national economy subject: theoretical and law aspect. *Law informatics*. 2012, 4 (36): 18—28 [in Ukrainian].
13. Lemeschenko P.S., Shumskikh Ye.V. *Informational economy of the Republic of Belarus in the context of international development trends*. Minsk: Misanta, 2013 [in Russian].
14. Einstein A., Infeld L. *The Evolution of Physics*. 18th Ed. New York: Touchstone, 1967.
15. Ursul A.D. *The problem of information in modern science. Philosophy essays*. Moscow: Nauka, 1978 [in Russian].
16. Semenyuk E.P. *General Scientific Categories and Approaches to Cognition (Philosophical Analysis)*. Lviv: Lviv University Publishing, 1978 [in Russian].
17. Agenda 21 / UN (1992). URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (Last accessed: 08.12.2016).
18. Rio Declaration on Environment and Development / UN (1992). URL: <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>. (Last accessed: 08.12.2016).
19. United Nations Millennium Declaration / UN (2000). URL: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>. (Last accessed: 08.12.2016).
20. Johannesburg Declaration on Sustainable Development / UN (2002). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N02/578/83/pdf/N0257883.pdf?OpenElement>. (Last accessed: 20.03.2017).
21. Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development / UN (2002). URL: <http://www.un-documents.net/jburgpln.htm>. (Last accessed: 08.12.2016).
22. The Future We Want / UN (2012). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N12/436/88/pdf/N1243688.pdf?OpenElement>. (Last accessed: 20.03.2017).
23. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development / UN (2015). — URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/285/73/pdf/N1528573.pdf?OpenElement>. (Last accessed: 20.03.2017).

Стаття надійшла до редакції 10.01.17

REFERENCES

1. Aron R. *Dix-huit leçons sur la société industrielle*. Paris: Gallimard, 1962.
2. Bell D. *The Coming Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books, 1976.
3. Crook S., Pakulski J., Waters M. *Postmodernization: Change in Advanced Society*. London: SAGE Publications, 1992.
4. Galbraith J.K. *The New Industrial State*. Princeton: Princeton University Press, 2007.
5. Lash S. *Sociology of Postmodernism*. London: Routledge, 1990.

24. Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine of the other part. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian]. (Last accessed: 20.03.2017).
25. The Decree of the President of Ukraine «About the Strategy for Sustainable Development «Ukraine – 2020» dated 12.01.2015 № 5/2015. Governmental Courier. 2015. Vol. 6 [in Ukrainian].
26. Mykolenko O.I. The definitive apparatus and terminology of administrative procedure law science. *Law and society*. 2010, Vol. 6: 127–131 [in Ukrainian].
27. Gott V.S., Semenyuk E.P., Ursul A.D. *The categories of modern science (shaping and development)*. Moscow: Mysl', 1984 [in Russian].
28. Gott V.S., Zemlyanskiy F.M. *The dialectics of National forms of thinking developments : the analyses of different National forms coming into being*. Moscow: Vishcha shkola, 1981 [in Russian].
29. Melnyk V.P. *Philosophy. Science. Technics: Methodological and world outlook analyses*. Lviv: Publishing House of the Ivan Franko National University of Lviv, 2010 [in Ukrainian].
30. Vernadskii V.I. *Naturalist Meditations*. Book 2. *Scientific Thought as Planetary Phenomenon*. Moscow: Nauka, 1977 [in Russian].
31. Semenyuk E.P., Melnyk V.P. *The philosophy of modern science and technics*. 2th Ed. Lviv: Publishing House of the Ivan Franko National University of Lviv, 2012 [in Ukrainian].
32. Semenyuk E.P. Regional and general research directions as an integration form in science. *The philosophical problems of modern natural history*. 1982, Vol. 52: 7–13 [in Russian].
33. Semenyuk E.P. Informatics in the context of the differentiation and integration of science. *Nauchn.-Tekhn. Inform.*, Ser. 1. Organ. Metod. Inf. Rab. 2016, Vol. 1: 9–20 [in Russian].
34. Semenyuk E.P. Informatics in the context of the differentiation and integration of science. *Scientific and Technical Information Processing*. 2016, Vol. 43, No. 1: 8–19.
35. Melnikov A.V. The investigation of polygraphy development grounded on informational approach. In: *XIII International scientific and practice conference devoted to printing and publishing branch issues*. March of 2010, Kyiv [in Russian].
36. Melnikov A.V., Semenyuk E.P., Kotlyarevskyy Ya.V. The implementation of informational approach towards polygraphy development analyses. *News of Academy of engineering sciences*. 2010, Vol. 1 (40): 40–48 [in Russian].
37. Semenyuk E.P. *Information Approach to the Cognition of Reality*, Kyiv: Nauk. dumka, 1988 [in Russian].
38. Kanygyn Yu.M., Kalytych G.I. *The basics of theoretical informatics*. Kyiv: Nauk. dumka, 1990 [in Russian].
39. Tirdea F.N. *Social Information. Philosophical Essay*. Kishinev: Shtiintsa, 1978 [in Russian].
40. Ursul A.D. *Way into Noosphere (Conception of Survival and Sustainable Development of Civilization)*. Moscow: Luch, 1993 [in Russian].
41. *The Law of Ukraine «About information» dated 02.10.1992 № 2657-XII (with amendments dated 25.06.2016 p.)*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. (Last accessed: 08.12.2016).
42. *The classification of economic activities ДК 009:2010*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10> [in Ukrainian]. (Last accessed: 08.12.2016).
43. Kotlyarevskyy Ya.V., Melnikov A.V., Shtangret A.M., Semenyuk E.P., Vorobyov V.I. *Conceptual issues of guaranteeing sustainable development of informational sphere in Ukraine*. Kyiv: Center for educational publishing, 2016 [in Ukrainian].
44. Aristova I.V. The evolution development of category «informational sphere». *Journal of National University of Internal Affairs*. 2005, Vol. 31: 239–245 [in Ukrainian].
45. Baranov O.A. *The law provision of informational sphere : theory, methodology and practice*. Kyiv: Edelweiss, 2014 [in Ukrainian].
46. Melnikov A.V. The essence and key parameters of informational sphere formation in Ukraine. *Formation of market relations in Ukraine*. 2016, Vol. 10 (185): 36–40 [in Ukrainian].
47. Mikhailov A.I., Chernyi A.I., Gilyarevskii R.S. *Foundations of Informatics*. Moskwa: Nauka, 1976 [in Russian].
48. Cover J.A., Curd M., Pincock C. *Philosophy of Science: The Central Issues*. 2nd Ed. New York: W. W. Norton & Company, 2012.
49. Okasha S. *Philosophy of Science: Very Short Introduction*. Oxford (UK): Oxford University Press, 2016.
50. Balashov Y., Rosenberg A. (ed.) *Philosophy of Science: Contemporary Readings*. London: Routledge, 2001.
51. Rozum O.F., Velichko O.M., Melnikov A.V. *Mysteries of Printing. The Past. The Contemporary. The Future*. 2th Ed. Lviv: Ukrainian Printing Academy, 2012 [in Ukrainian].
52. Kotlyarevskyy Ya.V., Shtangret A.M., Melnikov A.V. *Organizational and economic mechanism of printing and publishing branch development in measures of guaranteeing the informational security of Ukraine*. Lviv: Ukrainian Printing Academy, 2012 [in Ukrainian].
53. Senkivskyy V.M., Olyanyshen T.V., Shtangret A.M., Melnikov A.V. *Reading as the Problem of Free Time: According to the Results of Sociologic and Statistical Surveys*. Lviv: Ukrainian Printing Academy, 2009 [in Ukrainian].
54. Prigogine I., Stengers I. *Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. London: Heinemann, 1984.
55. Report of the World Commission on Environment and Development : Our Common Future) / UN (1987). URL:

<http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>. (Last accessed: 08.12.2016).

56. IWA 9:2011. Framework for managing sustainable development in business districts (IDT).
57. Melnikov A.V. *State stimulation of informational sphere sustainable development*. Black Sea Economic Studies. 2016, Vol. 9, No. 2: 32–36 [in Ukrainian].
58. Melnikov A.V. The concretization of informational sphere sustainable development definition. In: *International scientific and practice conference «Opportunities and prospects of securing economy of Ukraine sustainable development»*. October 21–22, 2016, Uzhgorod [in Ukrainian].
59. Shtangret A.M., Nazaruk M.M., Melnikov A.V. The entities of printing and publishing branch as informational security subjects: regional section. In book: *Actual issues of socio-economic development of country, region and enterprise*. Lviv: Ukrainian Printing Academy, 2013 [in Ukrainian].

Received 10.01.17

*Semenyuk¹, E.P., Kotlyarevskyy², Ya.V.,
Kniaziev³, S.I., and Melnikov,² A.V.*

¹National Forest Engineering University of Ukraine,
103, Generala Chuprinki St., Lviv,
79057, Ukraine, +380 32 239 2798, lisfilos@ukr.net

²Academy of Financial Management,
38, Druzhby Narodov Boulevard., Kyiv, 01014, Ukraine,
+380 44 277 5115, e_research@ukr.net

³Department of Economics, the NAS of Ukraine,
54, Volodymyrska St., Kyiv, 01030, Ukraine,
+380 44 239 6646, ksi@nas.gov.ua

INFORMATION ECONOMY: FORMATION OF SPECIAL-PURPOSE CATEGORICAL FRAMEWORK

The system of modern science categories as a whole has more or less clearly defined structure. The top-level general scientific and philosophical categories are supported by the regional ones, with a large set of special-purpose scientific categories being at the bottom of pyramid. Thus, it is appropriate to separate the main categories of information economy and to structure its relevant characteristics. At the same time, the authors have made an attempt to find clear definition of general features of special-purpose scientific

categories as distinctive class of cognitive-methodological forms. Given the importance of social functions of information economy and prospects for its development the authors have contributed to study its features, peculiarities of object, subject, means, and branching of its conceptual and categorical framework.

Keywords: information sphere, informational products, social communication, and information security.

*Э.П. Семешок¹, Я.В. Котляревский²,
С.И. Князев³, А.В. Мельников³*

¹ГВУЗ «Национальный лесотехнический университет
Украины», ул. Ген. Чупринки, 103, Львов,
79057, Украина, +380 32 239 2798, lisfilos@ukr.net

²ГУНУ «Академия финансового управления»,
бульв. Дружбы Народов, 38, Киев, 01014, Украина,
+380 44 277 5115, e_research@ukr.net

³Отделение экономики НАН Украины,
ул. Владимирская, 54, Киев, 01030, Украина,
+380 44 239 6646, ksi@nas.gov.ua

ЭКОНОМИКА ИНФОРМАЦИОННОЙ СФЕРЫ: ФОРМИРОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНОНАУЧНОГО КАТЕГОРИАЛЬНОГО АППАРАТА

Система категорий современной науки как целостного организма имеет более или менее четко определенную структуру. Самые высокие ее ступени — это философские и общенаучные категории, несколько ниже расположены региональные категории. А в фундаменте этой пирамиды лежит множество специальнонаучных категорий. Соответственно, целесообразным является выделение основных категорий экономики информационной сферы и структурирование соответствующих характеристик. В то же время авторы делают попытку точно определить, что вообще представляют собой специальнонаучные категории как особый класс познавательно-методологических форм. С учетом важности социальных функций экономики информационной сферы и перспектив ее развития авторы попытались исследовать ее особенности, специфику объекта, предмета, средств, а также разветвление ее понятийно-категориального аппарата.

Ключевые слова: информационная сфера, информационная продукция, социальные коммуникации, информационная безопасность.